

BUDDAVIYLIK DININING PAYDO BO'LISH TARIXI

Shahrisabz davlat pedagogika instituti 2-kurs talabasi

Umarov Fayzullo

Shahrisabz davlat pedagogika instituti 2-kurs talabasi

Otamurodov Doniyor Odilboy o'g'li

Annotatsiya: Mazkur maqola Buddaviylik dinining paydo bo'lishi tarixi haqida umumiy tahlilni taqdim etadi. Buddaviylik, Miloddan avvalgi VI asrda Hindistonning shimoli-sharqida Siddhartha Gautama (Buddha) tomonidan asos solingan diniy va falsafiy tizimdir. Maqolada Buddaviylikning asosiy tamoyillari, uning rivojlanishi, Siddhartha Gautamaning hayoti va ruhiy tajribalari, shuningdek, buddaviylikning qadimiy Hind jamiyatiga ta'siri yoritiladi. Buddaviylikning "to'rt xayoliy haqiqat" va "sakkiz tomonlama yo'l" kabi asosiy o'g'itlari va ular orqali insonning dard va azoblardan xalos bo'lishi tushuntiriladi. Shuningdek, Buddaviylikning tarixi davomida uning Sharqiy Osiyo, Janubi-Sharqiy Osiyo va G'arbiy dunyoga qanday tarqalganligi ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Buddaviylik, Siddhartha Gautama, Buddha, Buddaviylik tarixi, to'rt xayoliy haqiqat, sakkiz tomonlama yo'l, Hindiston, diniy tizim, ruhiy taraqqiyot, azoblardan xalos bo'lish.

Buddaviylik - uchta dunyo dinlari ichida eng qadimiysi hisoblanib, eramizdan avvalgi VI - V asrlarda Xindistonda yuzaga kelgan. Bu dinga e'tiqod qiluvchilar asosan Janubiy, Janubiy Sharqiy va Sharqiy Osiyo mamlakatlarida, Shri Lanka, Hindiston, Nepal, Butan, Xitoy, Singapur, Malayziya, Mongoliya, Koreya, Vetnam, Yaponiya, Kombodje, Birma, Tayland, Laosda va qisman Yevropa va Amerika qit'alarida, Rossiyaning shimoliy mintaqalari - Buryatiya, Qalmaqistonda istiqomat qiladilar.

Hozirgi kunda dunyoda Buddizmga e'tiqod qiluvchilar soni qanchaligi aniqlanmagan, chunki ko'pgina mamlakatlar huquq normalariga ko'ra qaysi dinga e'tiqod qiluvchilar soni qancha deb hisobot ishlari olib borilmaydi. Biroq taxminan olinganda hozirgi kunda dunyoda buddistlar soni 750 mln.ga yaqin bo'lib, ulardan 1 mln.ga yaqini monaxlardir. [1]

Buddizm bundan 2500 yildan avvalroq Xindistonda diniy falsafiy ta'limot sifatida vujudga kelib, unda ko'plab qonuniy manbalar va ko'p sonli diniy yo'nalishlar mavjuddir.

Buddizmning turli millatlar tomonidan keng qabul qilinishi va uning keng doirada tarqalib ketishining sababi uning turli milliy va diniy an'analar bilan kirisha olishi bo'lib, bu narsa Buddizmning hayotning barcha sohalarini, jumladan, diniy, madaniy, siyosiy va iqtisodiy qatlamlarga kirib borishiga sabab bo'ldi.

Buddizmni din yoki falsafa, ideologiya yoki madaniyat qonunlari to'plami yoki hayot tarzi deb baholash mumkin.

Hozirgi buddizmga e'tiqod qilib kelayotgan sharq mamlakatlaridagi buddizm ta'limotini o'rganish u erdagi siyosiy-iqtisodiy, ma'naviy madaniyatini tushunishning asosiy omillaridan hisoblanadi. Bu davlatlarda buddizm qoida va an'analari buddizmga e'tiqod qiluvchilar nazarida markaziy xukumat qonunlaridan ko'ra ustun turadi. Bu narsa zamirida buddizmning potensial kuchi yotadi. [2]

Buddizm asoschisi haqiqiy tarixiy shaxsdir. Bu ko'plab buddizm bilan shug'ullangan tadqiqotchi olimlar bizgacha etib kelgan manbalar asosida isbot qilganlar. Buddizm asoschisi haqida xabar beruvchi folklor va badiiy adabiyotlar uni Siddxarta, Gautama, Shakyamuni, Buddha, Tadxagata, Djipa, Bxagavan kabi ismlar bilan zikr etadilar. Bu ismlarning ma'nolari quyidagicha: Siddxartxa - shaxsiy ismi, Gautama - urug' ismi, Shakyamuni - shaklar yoki shakiya qabilasidan chiqqan donishmand, Buddha - nurlangan, Tadxagata - shunday qilib shunday ketgan, Djina - g'olib, Bxagavan - tantana qiluvchi. Bu ismlar ichida eng mashxuri Buddha ismi bo'lib, shu ismdan uning dinga buddizm nomi berilgan. [3]

Hozirgi kunda Buddaning beshta biografiyasi ma'lumdir: "Maxavostu" - eramizning II asrida yozilgan, "Lalitavistara" - eramizning II-III asrlarida yuzaga kelgan, "Buddaxacharita" - Buddha faylasuflaridan biri Ashvagxoshey tomonidan eramizning I-II asrlarida yaratilgan, "Nidanakatxa" - eramizning I asrida yozilgan va "Abnixishkramansutra".

Bu biografiyalar orasidagi asosiy ziddiyat Buddaning qaysi yillarda yashaganligi xususidadir. Ular eramizdan avvalgi IX-III asrlar orasidagi turli muddatlarni ko'rsatadilar. Rasmiy buddizm hisobiga ko'ra esa Bhutama - Buddha er. av. 623 yilda tug'ilib, 544 yilda vafot etgan. Biroq, ko'pchilik tadqiqotchilar uning tug'ilishi er. av. 564 yilda, o'limi esa 483 yilda deb hisoblaydilar. Ba'zan 560 - 480 deb to'liq sonlar bilan ko'rsatadilar.

Yuqorida zikr qilingan biografiyalarda Buddaning haqiqiy hayoti bilan uning afsonaviy hayoti o'zaro qorishib ketgan.

Siddxartxa Shakya qabilasining podshoxlaridan biri Shuddxodananing o'g'li edi. Uning saroyi Ximolay tog'lari etagida Kapilavasti degan qishloqda bo'lgan. (Hozirda Nepal hududida). Onasi - malika Mayya. Podshox o'g'lini orzu xavaslar og'ushida tarbiyalar, uni hech bir kamchiliksiz katta qiladi. Ulg'ayib qo'shni podshoxlardan birining qizi Yashadxaraga uylanadi va o'g'il ko'rib, unga Raxula deb ism qo'yadi.

Hech bir qiyinchilik va kamchilik ko'rmay o'sgan bola Siddxarta ittifoqo qarigan cholni, bemorni, og'ir mexnatli bir roxibni uchratadi. Bundan qattiq ta'sirlagan shaxzoda insoniyatni qiyinchilik va azobdan qutqarish yo'llarini axtarib saroyini tashlab ketadi. Bu vaqtda u 30 yoshda edi. U beshta roxibga ko'shib, ular bilan qishloqma-qishloq kezib yuradi. Ko'p vaqt bu roxiblarga hamroxlik qilib, ularning yo'llarida ma'lum maqsad yo'qligini va bu yo'l o'z oldiga qo'ygan maqsadi - insoniyatni azob uqubatdan qutqarishga olib bormasligini anglaydi va roxiblar jamoasidan ajraladi.

U chakalakzor o'rmonlarda kezib, charchab bir daraxti tagida dam olish uchun o'tiradi va o'ziga toki haqiqatni topmaguncha shu erdan turmaslikni va'da beradi.

Bu o'tirishning 49 kuni uni qalbidan "Sen haqiqatni topding" degan sado keladi. Shu paytda uning ko'z oldida butun borliq namoyon bo'ladi. U hamma joyda shoshilinch qayoqqadir intilishni ko'radi. Hech bir joyda osudalik yo'q edi. Hayot nixoyasiz uzoqlikni ko'zlab o'tib ketayotgan edi. Inson aqli etmas bir kuch. Trishna - yashash, mavjud bo'lish umidi barchani tinchini buzari, halok qilari va yana qayta yaratar edi. Mana endi Buddha kimga qarshi kurashish kerakligini angladi. Shu ondan u Buddha - nurlangan deb ataldi. U tagida o'tirgan daraxt esa - nurlangan daraxt deb atala boshladi.

Budda o'zining birinchi da'vatini Varanasi yaqinidagi Rishipatana bog'ida, o'zining besh roxib do'stlariga qildi va o'shalar uning birinchi shogirdlari bo'ldilar.

Shu kundan boshlab Buddha o'z shogirdlari bilan qishloqma-qishloq yurib o'z ta'limotni tarqatib o'ziga yangi izdoshlar orttiradi. Buddha 40 yil davomida o'z ta'limotini Xindistonning turli joylariga etkazadi va 80 yoshida Kushtnagara degan joyda dunyodan o'tdi. Uning jasadini xind udumiga ko'ra u erda kuydirilib, uning xoki 8 ta budda jamoalariga bo'lib yuborildi va har bir jamoa uni dafn etgan joyda ibodatxona barpo etdi.

Buddaning hayoti haqida turli afsonalar ham to'qilgan. Bu afsonalarda aytilishicha, Buddha ko'p yillar davomida er yuzidagi turli mavjudotlar qiyofasida qayta tug'ilgan: 84 marta ruhoni, 58 marta podshox, 24 marta roxib, 13 marta savdogar, 18 marta maymun, 12 marta tovuq, 8 marta g'oz, 6 marta fil shuningdek baliq, qurbaqa, kalamush, quyon kabi qiyofalarda qayta tug'ilgan. Jami 550 marta qayta tug'ilgan. U doimo qayerda, qay qiyofada tug'ilishini o'ziga o'zi belgilagan.

So'nggi marta uni xudolar insoniyatni to'g'ri yo'lga boshlashi uchun inson qiyofasida yaratganlar. Bu afsonalarning ba'zilariga ko'ra er yuzida Gautamaga qadar 6 ta budda o'tgan. Shuning uchun buddizmning ba'zi muqaddas joylarida 7 ta ibodatxona barpo etilgan. 7 ta Botxa daraxti o'tkazilgan. Ba'zi afsonalar 24 ta Buddha avlodi o'tgan desa, ba'zilar minglab Buddalar o'tgan deb da'vo qiladi.

Buddaviylik dini Hindistonda Siddhartha Gautama (Buddha) tomonidan shakllangan va uning asosiy g'oyalari insonning azoblarini bartaraf etish va ruhiy xotirjamlikka erishishdir. Buddaviylik

paydo bo'lishi Hindistonning falsafiy va diniy an'analariga yangi yondashuv olib kirdi, insonlarning ichki azoblarini anglash va ulardan xalos bo'lishga qaratilgan yo'lni taqdim etdi. Bugungi kunda Buddaviylik butun dunyoga tarqalib, millionlab insonlar tomonidan qabul qilinadi va uning ta'limotlari dunyo miqyosida diniy va axloqiy qimmatlar asosida ilhomlantiruvchi manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Raximjanov D., Ernazarov O. Dinshunoslikka kirish. O'quv qo'llanma. -T.: «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. -304 b.
2. Isoqjonov R. Qiyosiy dinshunoslik. O'quv qo'llanma. -T.: OOO «Complex print», 2020. -198 b.
3. Kamilov D. Dinshunoslik. O'quv qo'llanma. -T.: Lesson Press, 2021. - 128 b.
4. Hanifa Haydarova .Dinshunoslik . O'quv qo'llanma.